

Εἶναι ἁγία ἡ Εἰρήνη Ἀθηναία;

Χρήστου Νικολόπουλου*

Γιὰ νὰ διερευνηθεῖ τὸ ζήτημα ἂν ἡ Εἰρήνη Ἀθηναία εἶναι ἁγία ἢ ὄχι, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γίνῃ πρῶτα μία σύντομη ἀναφορὰ σὲ κάποια σημαντικὰ περιστατικὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνον ἐπεὶδὴ χρειάζεται ὁ ἀναγνώστης νὰ θυμηθεῖ κάποια βασικὰ γεγονότα τῆς διακυβέρνησής τῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶδὴ αὐτὰ ἴσως νὰ ἔπαιξαν ρόλο στὸν χαρακτηρισμὸ τῆς μὲ ὅρους ποὺ παραπέμπουν σὲ ἁγιότητα¹.

Στὶς 8 Σεπτεμβρίου 780, ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη Ἀθηναία διαδέχθηκε στὸν θρόνο τὸν σύζυγό τῆς Λέοντα Δ΄ (775-780). Ἡ Εἰρήνη ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνέλαβε ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου υἱοῦ τῆς καὶ ὡς κύριος –στὴν πραγματικότητά– φορέας τῆς ἐξουσίας, συνεχῶς προσπαθοῦσε νὰ τοποθετήσει ἔμπιστους ἀνθρώπους σὲ καίριες θέσεις. Ἡ πλήρωση τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀπὸ πολιτικὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀξιωματοῦχο, τὸν πρωτασηκρήτη Ταράσιο, πιθανότατα ἦταν ἰδέα τῆς Εἰρήνης². Σίγουρα καὶ ἡ ἐξ ἀρχῆς τοποθέτηση τοῦ Ταρασίου ὡς πρωτασηκρήτη, ἐνὸς ἰδιαίτερου καὶ σημαντικοῦ ἀξιώματος μέσα στὸ παλάτι, θὰ ἦταν ἐπιλογὴ τῆς αὐτοκράτειρας. Ἡ πρόταση τοῦ πρώην πατριάρχῃ Παύλου νὰ εἰσηγηθεῖ γιὰ νέο πατριάρχῃ τὸν Ταράσιο, ἡ ἐπίσκεψή τῆς Εἰρήνης μαζὶ μὲ ἄλλους εἰκονομάχους ἀξιωματούχους στὸν Παῦλο, γιὰ νὰ τοὺς συμβουλέψῃ νὰ ἀρνηθοῦν τὶς εἰκονομαχικὲς τοὺς ἰδέες καὶ ἡ δῆθεν ἀρχικὴ ἀρνήση τοῦ Ταρασίου νὰ δεχθεῖ ἓνα τόσο

*Ὁ Χρήστος Νικολόπουλος εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Βυζαντινολόγος.

1. Περισσότερα γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τῶν «ὄρων» τῆς διακήρυξης τῆς ἁγιότητος ἐνὸς ἁγίου στό: Χ. Νικολόπουλος, *Ἡ Διακήρυξη ἁγίων στὴ σύγχρονη ἐκκλησιαστικὴ πράξη*, Ἀθήνα 2018, σσ. 10-17.

2. Μὲ τὴν παραπάνω ἀποψη συμφωνεῖ καὶ ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, τ. Β.2: 867-1081, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη ²1997, σ. 137 (στὸ ἐξῆς: Χριστοφιλοπούλου, *Ἱστορία*).

σημαντικό αξίωμα ἐκτὸς καὶ ἂν συγκαλοῦσαν Οἰκουμενικὴ σύνοδο, ὅλα τὰ παραπάνω φαίνεται νὰ ἐντάσσονταν μέσα σὲ ἓνα προσεκτικὸ σχέδιο τῆς Εἰρήνης νὰ ἐπαναφέρει σταδιακὰ καὶ χωρὶς ἀντιδράσεις τὴ λατρεία τῶν εἰκόνων. Ἡ δὴθεν μορφή κοινῆς ἀπόφασης ποὺ δόθηκε στὴν ἐκλογὴ τοῦ νέου πατριάρχου εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀποφυγὴ μελλοντικῆς ἀμφισβήτησης³. Ἀφοῦ ὁ πρῶην πατριάρχης καὶ οἱ ἄρχοντες ἐπιθυμοῦσαν τὸν Ταράσιο γιὰ πατριάρχη, ἡ Εἰρήνη δὲν εἶχε ἄλλη ἐπιλογὴ ἀπὸ τὸ νὰ συμφωνήσει. Ἐπιπλέον καὶ ὁ ἀπαράβατος ὅρος ποὺ ἔθετε ὁ Ταράσιος ἵσως παρείχε μία εὐλογη δικαιολογία στὴν αὐτοκράτειρα νὰ συγκαλέσει Οἰκουμενικὴ σύνοδο⁴. Ἀφοῦ πάλι ὁ πρῶην ἀλλὰ καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐπιθυμοῦσαν τὴ σύγκληση Οἰκουμενικῆς συνόδου γιὰ νὰ λυθεῖ τὸ ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας, ἡ Εἰρήνη ἔπρεπε νὰ ὑπακούσει στοὺς ἀνώτατους ἐκκλησιαστικοὺς ἀξιωματούχους. Ἦταν τόσο μεγάλη ἡ διάδοση τῶν εἰκονομαχικῶν ἰδεῶν στὴν αὐτοκρατορία, καὶ ἰδιαίτερα στὸν στρατὸ καὶ στοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντες, ποὺ ἡ ἐπαναφορὰ τῆς εἰκονολατρίας προϋπέθετε σταδιακὰ προσεκτικὰ βήματα. Αὐτὸ διαπιστώθηκε ἄμεσα ὅταν ἡ σύνοδος, ἡ ὁποία συγκλήθηκε στὴν ἀρχὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, διαλύθηκε ἀμέσως ἀπὸ τὰ εἰκονομαχικὰ στρατεύματα⁵.

Τελικὰ ἡ σύνοδος συγκλήθηκε στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας. Ἡ πρώτη συνεδρία πραγματοποιήθηκε στίς 11 Ὀκτωβρίου 787⁶. Στὴ σύνοδο συμμετεῖχαν 350 περίπου ἐπίσκοποι ἢ ἀντιπρόσωποί τους κληρικοί, ἡγούμενοι καὶ μοναχοί, χωρὶς ὅμως δικαίωμα ψήφου. Πρόεδρος τῆς συνόδου ἦταν ὁ πατριάρχης Ταράσιος⁷, ἐνῶ ἡ Εἰρήνη Ἀθηναία καὶ ὁ

3. Ἰω. Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους*, τ. Β', *Ἱστορία μέσης βυζαντινῆς περιόδου* (565-1081), ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 167 (στὸ ἐξῆς: Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία*).

4. Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία*, σ. 168.

5. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, C. de Boor (ἐκδ.), *Theophanis Chronographia*, B.G. Teubneri, Lipsiae 1883 (ἀνατ. Hildesheim 1963), σσ. 461₁₉-462₃ (στὸ ἐξῆς: Θεοφάνους, *Χρονογραφία*).

6. «Βίος τῆς ὁσίας ἐν βασιλεῦσιν Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας», F. Halkin, «Deux impératrices de Byzance. 1. La Vie de l'impératrice. Sainte Irène et le second concile de Nicée en 787», *AB* 106 (1988), σσ. 5-27, ἐδῶ σ. 15 (στὸ ἐξῆς: Βίος Εἰρήνης). Ὁ Βίος Εἰρήνης ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες ἀπὸ τὴ *Χρονογραφία* τοῦ Θεοφάνους καὶ συνεγγραφή πολὺ ἀργότερα, τὸν 12ο αἰ.

7. Βλ. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Α', Ἀθήνα 1997, σ. 790.

Κωνσταντίνος Στ', ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία συνεδρία, δὲν συμμετείχαν καθόλου στὶς συζητήσεις. Ἴσως ἤθελαν νὰ ἀποφύγουν τὴν ὄξυνση τῶν πνευμάτων, ὅπως εἶχε γίνει τὴν προηγούμενη χρονιά στὴ σύνοδο ποὺ συγκλήθηκε ἀρχικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη⁸. Στὶς συνεδριάσεις καταδικάστηκαν τὰ συγγράμματα τῶν εἰκονομάχων καὶ ἀναθεματίστηκαν οἱ πατριάρχες Ἀναστάσιος, Κωνσταντίνος καὶ Νικήτας καὶ ἀρκετοὶ εἰκονομάχοι ἐπίσκοποι, ἐνῶ οἱ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς καὶ Γεώργιος Κύπριος ἀποκλήθηκαν «κῆρυκες τῆς ἀληθείας»⁹. Ὁ Ὅρος τῆς συνόδου καθόριζε ὅτι: «ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγραφομένου τὴν ὑπόστασιν»¹⁰. Οἱ αὐτοκράτορες ἐπευφημήθηκαν ἀπὸ τοὺς παρισταμένους ὥς: «εἰρηνοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη, νέῳ Κωνσταντίνῳ καὶ νέῃ Ἑλένῃ αἰωνία ἡ μνήμη»¹¹. Οἱ ἐπίσκοποι ἀποκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα νέο Κωνσταντῖνο ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοκράτειρα νέα Ἑλένη, ἐπειδὴ στήριξαν καὶ ἀνανέωσαν, ὅπως οἱ προκάτοχοί τους, τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολέμησαν τὶς αἱρέσεις. Νέος Κωνσταντῖνος καὶ νέα Ἑλένη εἶχαν ἤδη ἀποκληθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν πάπα Ρώμης Ἀδριανό Α' (700-795)¹².

Οἱ ἐπευφημίες πρὸς τοὺς αὐτοκράτορες ἦταν λιτὲς σὲ σχέση μὲ ἄλλες προηγούμενων αὐτοκρατόρων. Ὁ Θεοδόσιος Β' εἶχε ἀποκληθεῖ ἀρχιερέας στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 448, ἐνῶ στὴ συνέχεια τὸν Μαρκιανὸ τὸν ἀποκάλεσαν ἱερέα στὴν Δ' Οἰκουμενικὴ σύνοδο (451). Ὁ Θεὸς εἶχε ἀναθέσει στὴν εὐθύνη τοῦ ἐκάστοτε αὐτοκράτορα τὴ διαχείριση τῶν ἐπίγειων ζητημάτων, ἐπομένως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων, τμήματα τῶν ὁποίων ἀνάγονταν στὰ ἐπίγεια¹³,

8. Β. Κουκουσᾶς, *Πτυχὲς τῆς βυζαντινῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας*, ἐκδ. Ostracon, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 107-108.

9. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, σ. 170.

10. J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, τ. 1'-53', H. Weiter (ἐκδ.), Paris et Lipsiae 1901-1927, ἐδῶ τ. 13, σ. 377E (στὸ ἐξῆς: Mansi). Βλ. καὶ «Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα πατρικίου τοῦ ὁμολογητοῦ», Denise Papachryssanthou, «Un Confesseur du second Iconoclasm: la vie du patrice Nicetas (†836)», *TM* 3 (1968), σσ. 309-351, ἐδῶ σ. 341, παρ. 20.

11. Mansi 13, 416E.

12. Mansi 12, 1058A.

13. Π. Χρήστου, «Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ Βυζάντιον», *Κληρονομία* 3, 1 (1971), σσ. 1-22, ἐδῶ σ. 12. Οἱ Ράλλης – Ποτλῆς (*Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. 1-5, Ἀθῆναι 1855, ἐδῶ τ. 5, σ. 429) ἀναφέρουν ὅτι, κατὰ τὸν Δημήτριον Χωματηνὸ

ἀφοῦ, ὅπως εἶχε ἐπισημάνει καὶ ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος Β΄ (715-731) στὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Γ΄ (717-741), «οὐκ εἰσι τὰ δόγματα τῶν βασιλέων, ἀλλὰ τῶν ἀρχιερέων, ὅτι ἡμεῖς νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν»¹⁴. Στὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδο ἡ βασιλεία καὶ ὄχι ἡ ἱερωσύνη εἶχε πέσει σὲ σφάλματα, ἀφοῦ μία σειρὰ ἀπὸ αὐτοκράτορες ὅπως οἱ Λέοντας Γ΄, Κωνσταντῖνος Ε΄ καὶ Λέοντας Δ΄ εἶχαν πέσει στὴν εἰκονομαχικὴ αἵρεση. Ἡ ἱερωσύνη τὴν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας εἶχε σταθεῖ στὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καὶ εἶχε ἀναδείξει πληθώρα μαρτύρων γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς τιμῆς τῶν εἰκόνων. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν καὶ οἱ παρευρισκομένοι ἐπίσκοποι τῆς δεύτερης Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Νικαίας δὲν πρέπει νὰ θεώρησαν σωστὸ νὰ ἐξυμνήσουν τὸν Κωνσταντῖνο Στ΄ ὡς ἱερέα ἢ ἀρχιερέα καὶ νὰ ἐπισημάνουν πάλι τὴ θεωρία περὶ ἐξουσίας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ. Οἱ ἴδιοι λόγοι θὰ ἴσχυαν καὶ γιὰ τὴν Εἰρήνη Ἀθηναία. Ὁ πάπας Λέων Α΄ (440-461) δὲν εἶχε διστάσει νὰ ἀποδώσει ἱερατικὴ ιδιότητα, τὸν 5ο αἰ. καὶ στὴν Πουλχερία: «*ut omnibus excellentiam ipsorum non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis esse appareat sancitatis*»¹⁵. Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν δὲν ἀπαίτησε, τὸν 8ο αἰ., ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν ἱερωσύνη, ἐπειδὴ ἀπειλεῖτο ἀπὸ τὶς αἱρέσεις ποὺ εἶχαν ἀνακύψει, ὅπως εἶχε κάνει μὲ τὸν Μαρκιανὸ καὶ τὴν Πουλχερία τὸν 5ο αἰ.

Ἡ Εἰρήνη Ἀθηναία ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἓνα πολὺ πλούσιο ἐκκλησιαστικὸ οἰκοδομικὸ ἀλλὰ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο¹⁶. Ἡ αὐτοκράτειρα βρῆκε τὸ λείψανο τῆς ὁσίας Εὐφημίας καὶ τὸ τοποθέτησε πάλι στὸν ναὸ τῆς, τὸν ὁποῖο ἀνοικοδόμησε ἐξ ἀρχῆς λόγω τῶν καταστροφῶν ποὺ εἶχε ὑποστεί

(13ος αἰ.), ὁ αὐτοκράτορας ἦταν ὁ ἀνώτατος διοικητικὸς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας καὶμποροῦσε νὰ ἐκτελεῖ ὅλα τὰ μὴ ἱερουργικὰ ἔργα τῶν ἐπισκόπων. Ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ἱερατικὸ χαρακτῆρα ἐπειδὴ τὸν ἔστεφε καὶ τὸν ἔχριε ὁ πατριάρχης. W. Frend, *The Rise of the Monophysite Movement. Chapters in the History of the Church in the Fifth and Sixth Centuries*, Cambridge University Press, London 1972, σ. 51.

14. J. Gouillard, «Aux origines de l' iconoclasme: le témoignage de Grégoire II», *TM* 3 (1968), σσ. 243-307, σ. 301.³¹⁷⁻³¹⁸

15. Mansi 6, 235B.

16. Βλ. καὶ Τ. Παπαμαστοράκης, «Δωρεῖς γυναικῶν ἀπὸ τὸν 8ο στὸν 12ο αἰῶνα», στό: Μαρία Παναγιωτίδου-Κεσισογλου (ἐπιμ.), *Ἡ γυναῖκα στὸ Βυζάντιο. Λατρεία καὶ Τέχνη, εἰδικὸ θέμα τοῦ 26ου Συμποσίου Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Αρχαιολογίας καὶ Τέχνης, Ἀθήνα, 12-14 Μαΐου 2006*, Π.Ι.Ο.Μ., Ἀθήνα 2012, σσ. 231-241, ἐδῶ σσ. 231-232.

ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Ε΄ Κοπρώνυμο¹⁷. Ἐπιπλέον ἔκτισε τὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου¹⁸ καὶ ἀνοικοδόμησε ξανὰ τὸν ναὸ τῆς Πηγῆς τῆς Θεοτόκου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστραφεῖ ἀπὸ σεισμό¹⁹. Ἐπισημαίνεται ὅτι ἔκτισε καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου²⁰, ἐνῶ στὴ νέα ἐκκλησία ποὺ ἀνοικοδόμησε γιὰ τὸν ἅγιο Λουκᾶ ἔδωσε ἐντολὴ «ὅπως δωρεὰν θάπτωνται οἱ πένητες»²¹. Ἡ Εἰρήνη τοποθέτησε τὴ νέα πλέον ψηφιδωτὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὴ Χαλκῇ πύλῃ²². Ἡ εἰκονόφιλη αὐτοκράτειρα φαίνεται νὰ ἔκτισε καὶ δύο μοναστήρια: τὴ μονὴ τῆς Εὐφροσύνης (τὰ Λιβᾶδια μικρὰ καὶ πενιχρά)²³ καὶ τὴ μονὴ τῆς Παναγίας στὸ νησί τῆς Πριγκήπου²⁴.

Τὸ ἀντίστοιχο φιланθρωπικό της ἔργο ἀποτελεῖτο ἀπὸ ξενοτάφια, ἤτοι τάφους γιὰ τοὺς πτωχοὺς, αἵθουσες ἐστίασης καὶ φροντίδας γιὰ τοὺς ἡλικιωμένους καὶ νοσοκομεῖα²⁵.

Τὸ ἐκκλησιαστικό, οἰκοδομικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης Ἀθηναίας εἶναι κάπως πλουσιώτερο ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρικίου (582-602), ἀλλὰ κατὰ πολὺ πτωχότερο ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄ (527-565) καὶ τῆς Πουλχερίας.

17. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, Th. Preger (ἐκδ.), *Scriptores Originum Constantinopolitanarum*, τ. 2, Lipsiae 1901, σ. 217₂₋₈ (στὸ ἐξῆς: Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως). Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, I. Bekker (ἐκδ.), *Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae opera*, [CSHB], τ. 2', Bonn 1838, σσ. 20₂₂-21₃ (στὸ ἐξῆς: Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις ἱστοριῶν*).

18. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, σ. 219₁₋₂.

19. Ὁ.π., σ. 260₄₋₆.

20. Ὁ.π., σ. 265₅₋₆.

21. Ὁ.π., σ. 246₅₋₆.

22. Ὁ.π., σ. 219₁₆₋₁₇.

23. Ὁ.π., σ. 243₁₃₋₁₅.

24. Βίος Εἰρήνης, σ. 27. Γιὰ τὰ μοναστήρια τῆς Πριγκήπου βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins: (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Institut français d'études byzantines, Paris 1975, σσ. 68-70.

25. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, σ. 246₆₋₁₂. Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικήτα συγγραφεῖς ὑπὸ Θεοστηρίτου μαθητοῦ αὐτοῦ μακαριωτάτου, AASS Aprilis, v. 1, Bruxelles 1968, σ. XXII-XXXIII, ἐδῶ σ. XXVIII: «ἐποίησεν δὲ καὶ ἄλλα πλεῖστα κατορθώματα, λέγω δὴ γηροκομία, πτωχοτροφία, ξενοδοχεῖα» (στὸ ἐξῆς: Ἐπιτάφιος Νικήτα).

Ἡ Εἰρήνη δὲν δέχθηκε ὅμως τόσες εὐχαριστίες²⁶ ὅσες ὅταν πραγματοποιήσε μείωση τῶν φόρων. Τὸ 801 ἡ αὐτοκράτειρα μείωσε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς στὰ τελωνεῖα τῆς Ἀβύδου καὶ Ἱεροῦ καὶ ἀπάλλαξε τοὺς κατοίκους τῆς Βασιλεύουσας ἀπὸ τὸν δημοτικὸ φόρο²⁷. Ἐπιπρόσθετα, κατήργησε τὸν καπνικὸ φόρο τῶν παροίκων, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ ποὺ ἀνῆκαν στὰ κτήματα τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων, τῶν ὀρφανοτροφείων, τῶν ξενόνων, τῶν γηροκομείων, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν βασιλικῶν μοναστηριῶν²⁸. Ἀξιόλογη εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ὁσίου Θεοδώρου Στουδίτου πρὸς τὴν Εἰρήνη. Τῆς ἀφιέρωσε ὁλόκληρη ἐπιστολὴ γιὰ νὰ τὴν ἐπαινέσει καὶ νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ ὅχι γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ κατάργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς καὶ μείωσε τοὺς φόρους²⁹. Ὅλες ὅμως οἱ μειώσεις καὶ καταργήσεις φόρων πραγματοποιήθηκαν τὸ διάστημα στὸ ὁποῖο ἡ Εἰρήνη κυβερνοῦσε μόνη τῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 797 ἕως τὸ 802 καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν τύφλωση τοῦ υἱοῦ τῆς. Δὲν μποροῦν ὅλα τὰ μέτρα νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ἀγνὰ φιλανθρωπικὰ ἢ θρησκευτικὰ κίνητρα. Σίγουρα πρέπει νὰ ὑπῆρχε λαϊκὴ κατακραυγὴ γιὰ τὸ ἀποτρόπαιο ἔγκλημα τῆς καὶ προφανῶς κάποια μέτρα θὰ ἀποσκοποῦσαν στὴν ἀνάκτηση τῆς λαϊκῆς συμπάθειας ἀλλὰ καὶ στὴν εὐμενῇ διάθεση κλήρου καὶ μοναχῶν³⁰. Ὁ χρονογράφος Κωνσταντῖνος Μανασσῆς τονίζει ἰδιαίτερα ὅτι ἡ Εἰρήνη μὲ τὴ μείωση τῶν φόρων ἐπιθυμοῦσε τὸ «μῦσος ὅπερ δέδρακεν εἰς τὸν υἱὸν ἐκπλῶναι»³¹.

Τὸ γεγονός ποὺ στιγμάτισε τὴν ἐξουσία τῆς Εἰρήνης Ἀθηναίας ἦταν ἡ, κατόπιν ἐντολῆς τῆς, τύφλωση τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου

26. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 475¹⁷⁻¹⁸.

27. Ὁ.π., σ. 475¹⁵⁻¹⁷. Βίος Εἰρήνης, σ. 22.

28. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σσ. 486²⁹-487¹. Χριστοφιλοπούλου, *Ἱστορία*, τ. Β' 2, σ. 150· Δ. Κωνσταντέλος, *Βυζαντινὴ φιλανθρωπία καὶ κοινωνικὴ πρόνοια*, μετάφρ. Σύλλογος «Κοινωνικὴ προσπάθεια», Ἀθῆναι 1983 (= D. Constantelos, *Byzantine philanthropy and social welfare*, New Brunswick-New Jersey 1968), σσ. 192-193.

29. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*, G. Fatouros (ἐκδ.), *Theodori Studitae Epistulae* [CFHB 31/1-2], Walter de Gruyter, Berolini et Novi Eboraci 1992, σσ. 24²⁵-25⁵⁵ (στὸ ἐξῆς: Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*).

30. Χριστοφιλοπούλου, *Ἱστορία*, τ. Β' 2, σ. 150.

31. Κωνσταντῖνου Μανασσῆ, *Σύνοψις Χρονική*, Od. Lamsidis (ἐκδ.), *Constantini Manassis Breviarium Chronicum* [CFHB 36/1], Academiae Atheniensis, Athenis 1996, στίχ. 4456 (στὸ ἐξῆς: Κωνσταντῖνου Μανασσῆ, *Σύνοψις χρονική*).

Στ'³². Όλοι οί ιστορικοί καὶ χρονογράφοι συγκλίνουν στὴν ἄποψη ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα διακατεχόταν ἀπὸ φιλαρχία³³. Μὲ μεθοδικὲς καὶ προγραμματισμένες κινήσεις προσπάθησε καὶ τελικὰ πέτυχε ὁ υἱὸς τῆς νὰ γίνει μισητὸς στὸν λαὸ καὶ στὸν κλῆρο. Γι' αὐτὸ καὶ ἀργότερα δὲν ἀντέδρασε κανένας στὴν τύφλωσή του ἀπὸ τὴ μάνα του³⁴.

Όταν ἡ Εἰρήνη ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία, ὁ χρονογράφος Θεοφάνης χρησιμοποίησε τὸν ὄρο παραδόξως γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀπροσδόκητη, ἀναπάντεχη καὶ θαυμαστὴ ἀλλαγὴ τῶν ἱστορικῶν καταστάσεων. «Συνδέει τὸ γεγονὸς μὲ τὴ μελλοντικὴ κάθαρση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν εἰκονομάχων»³⁵. Τὴν Εἰρήνη τὴν ἀντιπαραβάλλει μὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, ἀφοῦ ἀναφέρει ὅτι ὅπως ὁ διάβολος ἀνατράπηκε ἀπὸ τοὺς ἀγράμματος ψαῖδες, ἔτσι καὶ ἡ ἀσέβεια ποὺ ὑπῆρχε ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' Κοπρωνύμου θὰ ἀνατραπεῖ «διὰ γυναικὸς χήρας καὶ παιδὸς ὀρφανοῦ»³⁶. Τὴν θεωρεῖ ἰσαπόστολο. Ὁ Θεὸς ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς θὰ δοξασθεῖ ὅπως δοξάσθηκε μὲ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀσέβεια ποὺ ὑπῆρχε τόσα χρόνια ἐναντίον του θὰ διακοπεῖ. Τὴν περιγράφει πάντοτε μὲ θετικὰ χαρακτηριστικὰ ὅπως: εὐσεβής³⁷, εὐσεβεστάτη³⁸, σοφὴ³⁹ καὶ θεοφιλὴς⁴⁰. Θεωρεῖ ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα ὑπέφερε ὡς μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς πίστεως⁴¹. Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι

32. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 472¹⁵⁻¹⁸.

33. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 469²⁴; Βίος Εἰρήνης, σ. 17: «ἔχουσα δὲ καὶ τὸ φίλαρχον». Κωνσταντίνου Μανασσῆ, *Σύνοψις χρονική*, στίχ. 4359.

34. Τὸ ζήτημα τῆς τύφλωσης τῶν καταδικασμένων γιὰ προδοσίαν (ἄρα καὶ τῶν πολιτικῶν παραμερισμένων, ὅταν οἱ ἐποχὲς ἦταν ἀνώμαλες) ἦταν ζήτημα γενικώτερης ἀντίληψης ποινικοῦ δικαίου καὶ σωματικῶν ποινῶν, κυρίως μετὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἰσαύρων· βλ. Ὁδ. Λαμφίδης, *Ἡ ποινὴ τῆς τυφλώσεως παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς*, Ἀθήνα 1949 καὶ κυρίως Σ. Τρωιάνος, *Ὁ «Ποινάλιος» τοῦ Ἐκλογαδίου: συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελέξεως τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀπὸ τὸ Corpus Iuris Civilis μέχρι τῶν Βασιλικῶν*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1980, σσ. 15-30.

35. Κατερίνα Νικολάου – Εἰρήνη Χρήστου, «Οἱ ἀντιλήψεις τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας ἀπὸ γυναῖκες (780-1056)», *Σύμμεικτα* 13 (1999), σσ. 49-67, ἐδῶ σ. 56 (στὸ ἐξῆς: Νικολάου – Χρήστου, *Γυναῖκες*).

36. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 454⁶⁻¹².

37. Ὁ.π., σ. 464¹⁰.

38. Ὁ.π., σ. 454⁶.

39. Ὁ.π., σ. 477³².

40. Ὁ.π., σ. 477³².

41. Ὁ.π., σ. 476²⁸⁻²⁹.

ὁ Θεοφάνης δικαιολογεί τὰ λάθη τῆς αὐτοκράτειρας μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι ἡ γυναικεία φύση τῆς Εἰρήνης εὐθυνόταν γιὰ ὅποια λάθη πραγματοποίησε ἡ ἴδια⁴². Ὅλες τὶς ἀρνητικὲς πράξεις τῆς τὶς ἀπέδιδε ἀποκλειστικὰ σὲ ἐλαττώματα τοῦ φύλου τῆς, ποὺ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐλέγξει⁴³. Οἱ ἀρνητικὲς δηλαδὴ ἐνέργειές τῆς ὀφείλονταν ἀποκλειστικὰ στὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν γυναικῶν νὰ ἀντιληφθοῦν σημαντικὰ προβλήματα⁴⁴.

Οἱ ὑπόλοιποι ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι συμφωνοῦν μὲ τὸν Θεοφάνη καὶ προσγράφουν καὶ αὐτοὶ στὴν Εἰρήνη θετικὲς ἐκφράσεις καὶ χαρακτηρισμούς. Ὁ Βίος τῆς τὴν ἀποκαλεῖ εὐσεβεστάτη⁴⁵. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἱστορικοὶ Γεώργιος Κεδρηνός⁴⁶ καὶ Θεόδωρος Σκουταριώτης⁴⁷. Ὁ Βίος Θεοφάνους τὴν χαρακτηρίζει θεοφόρητη ἀλλὰ καὶ γυναῖκα μὲ ἀρρενωπὸ φρόνημα⁴⁸. «Οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς στὴν ἐξουσία ὀφείλαν νὰ ἀποβάλουν τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀδυναμία, ιδιότητες χαρακτηριστικὲς τοῦ φύλου τους, καὶ νὰ συμπεριφεροῦν ὡς ἄνδρες»⁴⁹. Εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ ὅτι, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, πολλὲς ἀπὸ τὶς ιδιότητες μὲ τὶς ὁποῖες χαρακτηρίσθηκε ἡ Εἰρήνη, μπορούσαν νὰ προσδιορίσουν μόνον τὸ ἀρσενικὸ φύλο. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἀποκάλεσαν ὅτι εἶχε ἀρρενωπὸ φρόνημα. Ἡ Εἰρήνη «ἡνδρίσατο κατὰ τῆς ἀσεβείας»⁵⁰. Δὲν

42. Ὁ.π., σ. 464¹⁵: «αὐτὴ δὲ ὡς γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα».

43. Νικολάου – Χρήστου, *Γυναῖκες*, σ. 58.

44. Γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν γυναικῶν βλ. Heleni Saradi-Mendelovici, "A contribution to the study of the byzantine notarial formulas: the 'infirmitas sexus' of women and the Sc. Velleianum", *BZ* 83, 1 (1990), σσ. 72-90.

45. Βίος Εἰρήνης, σ. 9. Ὁ Βίος Εἰρήνης εἶναι πιστὴ ἀντιγραφή τῆς *Χρονογραφίας* τοῦ Θεοφάνη. Εὐσεβεστάτη ἀποκαλεῖται καὶ στό *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*· H. Delehay (ἐκδ.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, Apud Socios Bollandianos, Bruxellis 1902, στ. 115¹⁵, 214¹⁰ & 614³ (στὸ ἐξῆς: *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*).

46. Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, σ. 20¹¹.

47. Θεοδώρου Σκουταριώτου, *Σύνοψις Χρονική*, Κ. Σάθας (ἐκδ.), *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη ἢ Συλλογὴ ἀνεκδότων μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, τ. 7, Ἐν Βενετίᾳ 1894, σσ. 1-556, ἐδῶ σ. 126²⁰ (στὸ ἐξῆς: Θεοδώρου Σκουταριώτου, *Σύνοψις*).

48. Βίος καὶ ἐγκώμιον συμπλεκόμενον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ καὶ Ἰσαακίου, I. Classeni (ἐκδ.), *S.P.N. Theophanis qui et Isaacius, vita atque laudation*, [CSHB], v. 1', Bonn 1839, σσ. XIII-LIV, ἐδῶ σ. XXIII.

49. Νικολάου – Χρήστου, *Γυναῖκες*, σ. 57.

50. *Ἐπιτάφιος Νικήτα*, σ. XXVIII.

μποροῦσαν νὰ φαντασθοῦν ὅτι μία γυναῖκα μποροῦσε νὰ ἀντιδράσει μὲ αὐτὸν τὸν ἀξιοθαύμαστο τρόπο. Στὰ *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως* ἀποκαλεῖται εὐσεβῆς καὶ φιλάρετῃ⁵¹, στὸν *Βίο* τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου χαρακτηρίζεται θεοφιλέστατη⁵² καὶ χριστοφιλῆς⁵³, ἐνῶ στοὺς ἱστορικοὺς Γεώργιο Κεδρηνό, Θεόδωρο Σκουταριώτη καὶ στὸν *Ἐπιτάφιο* τοῦ Νικήτα Ὁμολογητῆ ὀνομάζεται ὀρθόδοξη⁵⁴.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι κανένας βυζαντινὸς ἱστορικὸς ἢ χρονογράφος δὲ γνωμοδότησε ἀρνητικὰ γιὰ τὴν Εἰρήνη ὅταν τύφλωσε τὸν υἱό της. Ὅλοι βέβαια τὸ χαρακτήρισαν ὡς ἓνα ἰδιαίτερα ἀποτρόπαιο γεγονός, ἀλλὰ ἀπέφυγαν νὰ ἐκφραστοῦν ἀρνητικὰ γιὰ τὴν αὐτοκράτειρα. Ὅλοι διάλεξαν νὰ ἀποφανθοῦν γιὰ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἡθικὴ αὐτουργό, τὴν Εἰρήνη Ἀθηναία. Μάλιστα τὴν τύφλωση τοῦ Κωνσταντίνου Στ' τὴν εἶδαν καὶ ὡς θεία δίκη γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ θείου του καὶ ἄλλων συγγενῶν του, τὶς ὁποῖες εἶχε διατάξει ὁ ἴδιος νὰ γίνουν, πρὶν ἀπὸ πέντε χρόνια, τὴν ἴδια μέρα⁵⁵. Ἐπιπλέον, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης τὴν παραπάνω πράξη τὴν εἶδε καὶ ὡς δίκαιη ἀνταμοιβή γιὰ τὴ μοιχεία πὺρ εἶχε διαπράξει ὁ Κωνσταντῖνος Στ'.

Ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας, μὲ τὴν πίεση τῆς μάνας του, εἶχε νυμφευθεῖ τὴ Μαρία, κόρη τῆς Παφλαγονικῆς ἀνωτέρας τάξης. Ἀργότερα τὴν ἀνάγκασε νὰ καρεῖ μοναχὴ γιὰ νὰ νυμφευθεῖ τὴν κυρία τῶν τιμῶν Θεοδότη. Ἡ πράξη αὐτὴ θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Στουδίου ὡς μοιχεία, ἀφοῦ ἐνῶ ζοῦσε ἡ γυναῖκα του, ἐτέλεσε νέο γάμο⁵⁶. Ἔτσι ἀνέκυψε ὁ λεγόμενος «μοιχειανικὸς ἀγώνας».

51. *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, σ. 245₆: «πάνυ γὰρ εὐσεβῆς καὶ φιλάρετος». Στὸν Θεόδωρο Σκουταριώτη (*Σύνοψις*, σ. 127₂) ἀποκαλεῖται μόνο μὲ τὴ λέξη εὐσεβῆς. Εὐσεβῆς ὀνομάζεται καὶ στὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* (στ. 310₁₇).

52. *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου μονῆς τῶν Στουδίου συγγραφεῖς παρὰ Μιχαὴλ Μοναχοῦ*, PG 99, στ. 233-328, ἐδῶ στ. 240A (στὸ ἐξῆς: *Βίος Θεοδώρου Στουδίτου*).

53. Ὁ.π., στ. 256D.

54. *Ἐπιτάφιος Νικήτα*, σ. XXVIII. Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, σ. 20₁₀. Θεοδώρου Σκουταριώτου, *Σύνοψις*, σ. 127₂. Ὁρθόδοξη ἀποκαλεῖται καὶ στὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* (στ. 173₂₄, 313₅₆, 597₅₃). Τέλος, τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* τὴ μνημονεύει ὡς φιλόχριστη (*Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 313₅₆) καὶ πιστότατη (*Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 173₂₄).

55. Ἰωάννου Ζωναρά, *Ἐπιτομὴ ἱστοριῶν*, Th. Büttner-Wobst (ἐκδ.), *Ioannis Zonarae Epitome Historiarum*, [CSHB], τ. 3', Bonn 1897, σ. 298₁₀₋₁₃.

56. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 469₂₃₋₂₆.

Ὁ Στουδίτης μοναχός, στὶς ἐπιστολές του, ἀποκάλεσε τὸν Κωνσταντῖνο καὶ ὡς δεύτερο Ἡρώδη γιὰ τὴν πράξη του αὐτή⁵⁷. Ἐπιπρόσθετα, ὁ *Βίος* τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου χαρακτήρισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἄσωτο καὶ περιγράφει ὅτι τὸ γεγονὸς τῆς τύφλωσης ἦταν θεία δικαιοσύνη γιὰ τὴ μοιχεία ποὺ διέπραξε⁵⁸. Ὁ Θεὸς προσβλήθηκε μὲ τὴν προσβολὴ τοῦ νόμου του, «*ρήξας τὴν τοῦ μοιχεύσαντος βασιλείαν τῇ ἐκτυφλώσει*»⁵⁹. Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι εἶναι ἀναμενόμενη ἡ στάση τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ἀπέναντι στὸν Κωνσταντῖνο Στ' ἀφοῦ, λόγῳ τῆς ἔντονης ἀντίδρασης τοῦ μοναχοῦ στὸ μοιχικὸ ζήτημα, ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε νὰ τὸν ἐξορίσει. Ἀνεκλήθη ἀπὸ τὴν ἐξορία ἀπὸ τὴν Εἰρήνην Ἀθηναία⁶⁰.

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), μοναχὸς καὶ ἀργότερα ἡγούμενος στὴ Μονὴ Στουδίου, εἶναι αὐτὸς ποὺ κυρίως ἐξυμνεῖ τὴν Εἰρήνην Ἀθηναία. Λόγῳ τῆς κατάρτησής, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, κάποιων φορολογικῶν μέτρων, στὴν ἐπιστολὴ του *Εἰρήνῃ βασιλίσσῃ* τὴν ἀποκαλεῖ πανάγαθη, ἱερόψυχη, πάγκαλη, φίλη τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔχει ἔρωτα μὲ τὴν εὐσέβεια, ὅτι εἶναι ἀκόρεστη στὰ θεάρεστα καὶ ποθεῖ μητρικὰ πολὺ τὰ θεῖα. Μὲ τὶς πράξεις της ὑπηρετεῖ τὸν Θεὸ καὶ εὐφραίνει τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ⁶¹. Σὲ ἄλλες ἐπιστολές του τὴν ἀναφέρει ὡς Εἰρήνην ἢ μεγάλην⁶² καὶ εἰρηνώνυμη καὶ εἰρηνόδωρη⁶³, χωρὶς ὅμως νὰ προσδιορίζει τὸν λόγο τῆς ἐπευφημίας της. Ἡ Εἰρήνη τιμήθηκε μὲ τὸ στεφάνι τῆς ὀρθοδοξίας⁶⁴.

Οἱ εἰκονόφιλοι, σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας, στηρίζονταν κυρίως στὸ «ἐντονο μαχητικὸ φρόνημα τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἀρχηγέτη τους Θεόδωρου Στουδίτη, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔφερε πάλι στὸ προσκῆνιο τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ καὶ προσέθεσε καὶ τὶς δικές του προσεγγίσεις, ἔδωσε μαζὶ μὲ πλειάδα ὁλόκληρη μοναχῶν, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν, τὸν ἀγωνιστικὸ

57. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*, σ. 624²⁹⁻³².

58. *Βίος* Θεοδώρου Στουδίτου, στ. 256C-256D.

59. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*, σ. 86⁴⁷⁻⁴⁸.

60. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, στ. 215⁵⁻⁶. *Βίος* Θεοδώρου Στουδίτου, στ. 256D.

61. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*, σ. 26⁸⁵⁻⁸⁷.

62. *Ο.π.*, σ. 698⁷⁴.

63. *Ο.π.*, σ. 296¹⁸⁻¹⁹.

64. Φώτιος, *Τί ἐστὶν ἔργον ἄρχοντος*, PG 102, στ. 628-696, ἐδῶ στ. 649D-652A.

τόνο και συντόνισε τούς αγῶνες ἐνάντια στοὺς εἰκονομάχους»⁶⁵. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο οἱ Στουδίτες μοναχοὶ ὑπῆρξαν παράγοντας καίριος τῆς διαμόρφωσης τῆς ἐπόμενης ἱστορικῆς φάσης τόσο τῆς αὐτοκρατορίας ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης πέρασε δώδεκα χρόνια στὴν ἐξορία καὶ πολλὰς διώξεις λόγω τοῦ ἀγωνιστικοῦ πνεύματός του, τῆς ἀνιδιοτέλειάς του καὶ τῆς αὐστηρῆς προσήλωσής του στοὺς κανόνες. Γιὰ τὴν ἀπόρριψη κάθε ἰδέας συμβιβασμοῦ καὶ τὴν τήρηση ἀκαμπτης ἀδιαλλαξίας ἀποτέλεσε τὸν κύριο ἐκπρόσωπο τῆς μερίδας τῶν Ζηλωτῶν, οἱ ὁποῖοι κάποιες φορές ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία. Αὐτοὶ οἱ ζηλωτὲς Στουδίτες μοναχοὶ μαζί μὲ τὴ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα ἐπανακαθόρισαν ὁλόκληρο τὸν λατρευτικὸ κύκλο τοῦ λεγομένου *Τυπικοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας*. Λόγω τοῦ τελευταίου ἐπικράτησε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ πελώρια ἐπίδραση τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου. Λόγω τῆς προσωπικότητάς του, τὰ συναξάρια τῆς Μονῆς Στουδίου, ποὺ ἦταν προσωπικὰ δημιουργήματα τοῦ ζηλωτῆ μοναχοῦ, ἐπηρέαζαν καθοριστικὰ τὰ συναξάρια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος Στ' κατακρίθηκε λοιπὸν σφόδρα γιὰ τὴ μοιχεία ποὺ διέπραξε, ὅχι ὅμως καὶ ἡ Εἰρήνη γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ υἱοῦ της. Θεωροῦμε ὅτι ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι ἀποσιώπησαν τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς διακυβέρνησης τῆς Εἰρήνης ἐπειδὴ ἔμειναν ἀναυδοὶ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο της. Τὸ μεγαλεῖο της δὲν ἦταν ἡ μείωση τῶν φόρων, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐξυμνήθηκε μὲ ὑπερβολικὸ τρόπο ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Στουδίτη, ἢ ἡ σύγκληση τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἐπευφημήθηκε καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς συγχρόνους της. Ἡ εἰκονομαχία ξεκίνησε μὲ τὸν Λέοντα Γ' Ἰσαυρο τὴ δεκαετία τοῦ 720. Συνεπῶς, τόσο οἱ γονεῖς τῆς αὐτοκρατορίας ὅσο καὶ ἡ ἴδια γεννήθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν μέσα στὰ χρόνια τῆς αἵρεσης. Ἡ ὑψηλοφροσύνη λοιπὸν τῆς Εἰρήνης ἀναδεικνύεται στὸ ὅτι, παρ' ὅλο ποὺ μεγάλωσε στὰ χρόνια τῆς εἰκονομαχίας καὶ εἶχε ἐπιπλέον πεθερὸ ἀλλὰ καὶ σύζυγο εἰκονομάχο, ἐν τούτοις ἦταν ἡ πρώτη αὐτοκρατορία ἡ ὁποία προώθησε τὴν πολιτικὴ γνώμη τῆς συνοδικῆς καταπολέμησης τῆς βαθιᾶς αὐτῆς αἵρεσης. Εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν δεδομένων ποὺ ἐπικρατοῦσαν

65. Κ. Καραϊσαρίδης (πρωτ.), «Ἀσματικὸ καὶ μοναχικὸ τυπικὸ καὶ ἡ στουδιτικὴ μεταρρύθμιση», *Ἐκκλησία* 11 (Δεκέμβριος 2012), σσ. 741-753, ἐδῶ σ. 747.

ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἢ ἀπάντηση τοῦ ἐπισκόπου Νικαίας Ὑπατίου στὴν ἐρώτηση κατὰ πόσο αὐτοὶ ποὺ ὑποστήριζαν εἰκονομαχικὲς ἀπόψεις παρασύρθηκαν ἢ ὑπέκυψαν σὲ βία: «ἡμεῖς οὐτε βίαν ὑπεμείναμεν, οὐδὲ παρεσύρθημεν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ αἰρέσει ἡμῶν γεννηθέντες ἀνετράφημεν καὶ ἠϋξήθημεν»⁶⁶. Ἡ Εἰρήνη ὑπῆρξε ἐξαίρεση στὴν παραπάνω ἀπάντηση.

Ἡ Εἰρήνη ἀπεβίωσε στὴ Λέσβο, στίς 9 Αὐγούστου 802⁶⁷, ἀφοῦ κυβέρνησε μόνη τῆς πέντε χρόνια καὶ δύο μῆνες⁶⁸. Τὸ σῶμα τῆς μεταφέρθηκε στὸ μοναστήρι ποὺ εἶχε κτίσει στὴ νῆσο Πρίγκηπο⁶⁹. Κάποια ἄγνωστη χρονικὴ στιγμή τὸ λείψανό τῆς πρέπει νὰ μεταφέρθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀφοῦ μνημονεύεται στὸ ἥρωο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, στὸν ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων⁷⁰. Πιθανολογεῖται ἢ τιμητικὴ μεταφορὰ τῶν λειψάνων τῆς ἀπὸ τὴν ἐπόμενη εἰκονοφίλη αὐτοκράτειρα, τὴ Θεοδώρα⁷¹.

Τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* ἀναφέρει τὴ μνήμη τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης Ἀθηναίας στίς ἐπτὰ Αὐγούστου: «τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῶν ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένων βασιλισσῶν Πουλχερίας καὶ Εἰρήνης. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις»⁷². Ἡ μνήμη λοιπὸν τῆς Εἰρήνης τοποθετεῖται μαζὶ μὲ τὴν ἄλλη ἀξιόλογη αὐτοκράτειρα, ἡ ὁποία πολέμησε τὶς αἰρέσεις, τὴν Πουλχερίαν. Πρέπει νὰ

66. Mansi 12, 1031.

67. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, σ. 480₆.

68. Ph. Grierson, "The tombs and obits of the byzantine emperors (337-1042); with an additional note by Cyril Mango and Ihor Ševčenko", *DOP* 16 (1962), σσ. 1-63, ἐδῶ σ. 55.

69. Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, σ. 31₁₀₋₁₁. «Βίος τῆς ὁσίας ἐν βασιλεῦσιν Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας», W. Treadgold, "The unpublished saint's life of the empress Irene", *BF* 8 (1982), σσ. 237-251, ἐδῶ σ. 248.

70. Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογεννήτου, *Ἐκθεσις περὶ τῆς βασιλείου τάξεως*, J. Reiske, (ἐκδ.), *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae Byzantinae*, [CSHB], τ. 1', Bonnae 1829, σ. 645₁₆₋₁₇. Βλ. καὶ A. Kaldellis – St. Efthymiadis, *The prosopography of byzantine Lesbos 284-1355 A.D. A contribution to the social history of the byzantine province*, OAW, Wien 2010, σ. 76.

71. Τζούντι Χέριν, *Γυναῖκες στὴν Πορφύρα*, μετάφρ. Ἀ. Ἐμμανουήλ, ἐκδ. Ὁκεανίδα, Ἀθήνα 2002 (=Judith Herrin, *Women in Purple*, London 2001), σσ. 427-429.

72. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, σσ. 871₂₉-872₃. Στὸν Codex Parisiensis Suppl. gr. 152 ἡ μνήμη τῆς Εἰρήνης ἀναφέρεται στίς 9 Αὐγούστου βλ. *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως*, σσ. 877₅₆₋₅₇: «Εἰρήνης τῆς νέας ἐν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις». Στίς 9 Αὐγούστου ἐπισημαίνεται μόνη τῆς χωρὶς τὴν Πουλχερίαν. Στὸ *Τυπικὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας* [J. Matéos (ἐκδ.), *Le typicon de la Grande Église*, v. I, Le cycle des douze mois, Roma 1962, σ. 362₈₋₁₀] ἡ μνήμη τῆς αὐτοκράτειρας παρατίθεται στίς 7 Αὐγούστου.

ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ καταχώρηση κάποιου προσώπου στὸ ἐορτολόγιο δὲν συνεπάγεται καὶ ταυτόχρονη ἐγγραφή στὸν κύκλο τῶν ἐορταζομένων ἁγίων⁷³. Ἐπιπλέον, πολλὲς φορές ἡ μνήμη ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ μνημοσύνου ποὺ συνδέεται μὲ τὸν θάνατο καὶ εἰδικὰ τὴν ταφή τοῦ αὐτοκράτορα σὲ ἕναν ὀρισμένο συνήθη χώρο, ἀρκετὲς φορές στὸν ναὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων⁷⁴. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ μνήμη-μνημόσυνο, ποὺ γινόταν πρὸς τιμὴν τῆς Εἰρήνης σὲ κάποιο μοναστήρι, ἴσως στὴ μονὴ τῆς Πριγκήπου. Ὁ Θεοφάνης ἀναφέρει ὡς ἡμερομηνία ἀποβίωσης τῆς αὐτοκρατείας τὴν 9η Αὐγούστου. Ἡ καταχώρηση στὶς 7 Αὐγούστου ἴσως ὀφείλεται σὲ ἀντιγραφικὸ λάθος (*lapsus calami*) εἴτε στὶς 9 Αὐγούστου πραγματοποιήθηκε ἡ μεταφορὰ τῆς σοροῦ της στὸ νησί τῆς Πριγκήπου καὶ ἡ ταφή της.

Τὸ *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄* ἐπισημαίνει τὴ μνήμη τῆς Εἰρήνης στὶς 7 Αὐγούστου⁷⁵. Καὶ αὐτὸ τὴν ἀναφέρει μαζὶ μὲ τὴν Πουλχερία. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ *Συναξάριο* τοῦ 12ου αἰ. τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁷⁶. Κανένα ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα δύο συναξάρια καὶ τὸ μηνολόγιο δὲν ἀναφέρουν καθόλου στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης τῆς Εἰρήνης Ἀθηναίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ κρίνουμε γιὰ ποιὸν λόγο αὐτὰ τὰ τρία ἀγιολογικὰ κείμενα μνημονεύουν τὸ ὄνομα τῆς αὐτοκρατείας.

Ὁ ἀγιολόγος Μανουὴλ Γεδεών πιστεύει ὅτι ἡ Εἰρήνη Ἀθηναία εἶναι ἐγγεγραμμένη στὰ παραπάνω συναξάρια λόγῳ τῶν ἐγκωμίων ποὺ τῆς ἔπλεξαν οἱ Θεόδωρος Στουδίτης καὶ Θεοφάνης Ὁμολογητής. «Τὰ κείμενα δηλαδὴ ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας προέρχονται κυρίως ἀπὸ μοναστικούς κύκλους, εὐνοϊκὰ διακείμενους πρὸς τὴν αὐτοκρατεία καὶ προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν παρουσία της στὸν θρόνο»⁷⁷. Ὁ ἀγιολόγος πιστεύει ὅτι σὲ αὐτὸ μπορεῖ νὰ βοήθησε καὶ ἡ σύσταση

73. Θ. Γιάγκου, *Κανόνες καὶ λατρεία*, ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 95.

74. Ὁ.π., σ. 123.

75. *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄*, PG 117, στ. 9-612' ἐδῶ στ. 576Α: «καὶ μνήμη τῶν εὐσεβῶν βασιλισσῶν Πουλχερίας καὶ Εἰρήνης». Βλ. καὶ *Καλενδάριον*, Α. Morcellus (ἐκδ.), *Μηνολόγιον τῶν εὐαγγελίων ἐορταστικόν sive kalendarium ecclesiae Constantinopolitanae*, v. 1, Romae 1788, σ. 103· Μ. Γεδεών, *Βυζαντινὸν ἐορτολόγιον*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 41 (στὸ ἐξῆς: Γεδεών, *Βυζαντινὸν ἐορτολόγιον*).

76. Δ39, 228v.

77. Νικολάου – Χρήστου, *Γυναῖκες*, σσ. 55-56.

τῆς μονῆς στὸ νησί τῆς Πριγκήπου, δηλαδή μία μνήμη μνημόσυνο πρὸς τιμὴν τῆς στὰ ἐγκαίνια τῆς μονῆς⁷⁸. Ἡ Εἰρήνη εἶναι τὸ μοναδικὸ μέλος τῆς ὑπερχιλιετοῦς βυζαντινῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ἡ ὁποία μνημονεύεται στὸ Στουδιτικὸ ἐορτολόγιο⁷⁹. Ὁ μέγας τῆς θαυμαστῆς Θεόδωρος Στουδίτης δὲν ἔπλεξε μόνο τὸ ἐγκώμιό τῆς ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέγραψε στὸ ἐορτολόγιο τῆς μονῆς του. Λόγω τῆς μεγάλης σημασίας καὶ φήμης ποὺ εἶχε ἡ Μονὴ τοῦ Στουδίου, τὰ ὀνόματα τοῦ ἐορτολογίου τῆς εἰσῆχθησαν καὶ στὸ ἐορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας: «ἡ τῶν εἰκονοφίλων λοιπὸν κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀντίδρασις εἰσῆγαγεν ἐν τῷ Ἐορτολογίῳ πολλοὺς ὁσίους ἄνδρας, ἡ δὲ μεγίστη τῶν τοῦ Στουδίου μοναχῶν ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπίδρασις εἰσῆγαγε πάντας τοὺς στουδίτας καὶ πάντας τοὺς συναθλητὰς τοῦ Θεοδώρου καὶ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐπιστέλλοντας»⁸⁰. Σὲ αὐτὸ πρέπει νὰ βοήθησε καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ Θεοφίλου, μὲ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματός τῆς στὸ Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας⁸¹.

Ὁ Βίος τῆς Εἰρήνης Ἀθηναίας, στὴν τελευταία παράγραφο τοῦ κειμένου, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ διαφορετικὴ πηγὴ ἀπὸ αὐτὴν τῆς Χρονογραφίας τοῦ Θεοφάνους, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποβίωση τῆς αὐτοκράτειρας στὴ Λέσβο, χαρακτηρίζει τὸ λείψανό τῆς «τίμιον καὶ ἅγιον»⁸². Εἶναι ἡ πρώτη καὶ μοναδικὴ φορὰ ποὺ στίς πηγές τὸ λείψανό τῆς ἀναφέρεται ὡς ἅγιο. Οὔτε ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Θεοφάνης τὴν μνημονεύουν ποτὲ ὡς ἁγία. Ἡ παράγραφος αὐτὴ ἴσως προστέθηκε τὰ τελευταία χρόνια τῆς εἰκονομαχίας ἢ λίγο ἀργότερα γιὰ νὰ ἐξυμνήσει περισσότερο τὴν εἰκονόφιλη αὐτοκράτειρα. Ὁ Βίος συνεχίζει ἐπισημαίνοντας ὅτι κάθε χρόνο στὸ νησί τῆς Πριγκήπου, στὸν ναὸ τῆς Παναγίας, ὅπου εἶχε ἐνταφιασθεῖ ἡ σορὸς τῆς, ἐτελεῖτο μνημόσυνο πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοκράτειρας. Δὲν ἀναφέρει γιὰ πόσο λάμβανε χώρα αὐτὴ ἡ συνάθροιση ἀλλὰ οὔτε καὶ πότε ξεκίνησε αὐτὴ ἡ

78. Γεδεών, *Βυζαντινὸν ἐορτολόγιον*, σσ. 150-151.

79. Ὁ.π., σ. 221.

80. Ὁ.π., σ. 24.

81. «Τὸ συνοδικὸν ὅπερ ἀναγινώσκεται τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας», J. Gouillard, «Le Synodikon de l'orthodoxie», *TM* 2 (1967), σσ. 45-107 ἐδῶ σ. 101⁸⁶²⁻⁸⁶³: «Εἰρήνης τῆς ἐν εὐσεβείᾳ τῇ μνήμῃ γενομένης ἀοιδίμου δεσποίνης ἡμῶν, τῆς διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθείσης Εὐγενίας μοναχῆς αἰωνία ἡ μνήμη».

82. Βίος Εἰρήνης, σ. 27.

συνήθεια. Τὸ βέβαιο πάντως εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ μνημόσυνο θὰ σταμάτησε ὅταν ἡ σορός της μεταφέρθηκε καὶ ἐνταφιάσθηκε στὸν ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων στὴν Κωνσταντινούπολη, ἴσως ἀπὸ τὴν εἰκονόφιλη αὐτοκράτειρα Θεοδώρα.

Αὐτὸ ποὺ ξεκίνησε μὲ τὸν μοναχὸ καὶ ἡγούμενο τῆς Μονῆς Στουδίου δὲν συνεχίσθηκε τὰ μετέπειτα χρόνια. Ἡ συνεισφορὰ τῆς Εἰρήνης Ἀθηναίας στὴν καταπολέμηση τῆς εἰκονομαχίας πρέπει σταδιακὰ νὰ ὑποβαθμίστηκε, κυρίως μετὰ τὸν 11ο αἰ., λόγῳ ἴσως καὶ τῆς πράξης της νὰ διατάξει τὴν τύφλωση τοῦ υἱοῦ της. Κανένας στὴ συνέχεια συναξαριστῆς ἢ ἀγιολόγος δὲν συμπεριέλαβε στὰ ἀγιολογικά του κείμενα τὴν εἰκονόφιλη αὐτοκράτειρα. Εἶναι ἄξιο ἀναφορᾶς ὅτι ὅταν μνημονεύεται σὲ δύο εὐρέως διαδεδομένα ἀγιολογικά κείμενα, ὅπως τὸ *Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως* καὶ τὸ *Μηνολόγιον Βασιλείου Β΄*, ἐπισημαίνεται πάντοτε μαζί μὲ μία ἄλλη αὐτοκράτειρα, τὴν Πουλχερία, ἢ ὁποία καταπολέμησε καὶ αὐτὴ αἰρέσεις ποὺ ταλάνιζαν τὴν Ἐκκλησία γιὰ πολλὰ χρόνια. Ἡ μνήμη ὅμως τῆς Πουλχερίας ἀναφέρεται καὶ σὲ διαφορετικὴ ἡμερομηνία, μόνη της, χωρὶς ἄλλη αὐτοκράτειρα. Μόνο στὸ ἐορτολόγιό τῆς Μονῆς Στουδίου ἡ Εἰρήνη ἀναφέρεται μόνη της. Θὰ μπορούσε λοιπὸν κάποιος νὰ υποθέσει ὅτι ἡ ἡμερομηνία 7 Αὐγούστου μπῆκε στὰ συναξάρια μὲ τὴ μοναδικὴ σκοπιμότητα τοῦ νὰ θυμόμαστε γενικὰ τὶς αὐτοκράτειρες ἐκεῖνες ποὺ βοήθησαν τὴν Ἐκκλησία κατὰ τῶν αἰρέσεων καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἐξυμνηθεῖ ἡ συνεισφορὰ εἰδικὰ τῆς Ἀθηναίας αὐτοκράτειρας στὴν εἰρήνευση τῆς Ἐκκλησίας⁸³. Ἡ μνήμη λοιπὸν τῆς εἰκονόφιλης αὐτοκράτειρας Εἰρήνης Ἀθηναίας, μαζί μὲ μία ἄλλη αὐτοκράτειρα τοῦ παρελθόντος (ἢ ὁποία δὲν ἀπεβίωσε στὶς 7 Αὐγούστου) καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ μόνη της, ὑποβαθμίζει, ὅπως τὸ εἶδαν οἱ σύγχρονοί της, τὴν ἀξία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ της ἔργου.

83. Σὲ αὐτὸ συνηγορεῖ καὶ ὁ τρόπος ποὺ μνημονεύει τὴν Εἰρήνη Ἀθηναία ὁ Μ. Σιμωνοπετρίτης (*Νέος Συναξαριστῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. Αὐγούστος, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2009-2017, σ. 67).

SUMMARY

Is Irene of Athens a saint?

By Christos Nikolopoulos, *PhD*
National and Kapodistrian University of Athens

On September 8, 780, the Empress Irene of Athens succeeded her husband Leo IV (775-780) on the throne. From the moment she took over, Irene constantly tried to place trusted people in key positions, as was done with the secretary Tarasius who became Patriarch of Constantinople. During her reign, the Council of Nicaea in Bithynia was convened in 787. The bishops called the emperor the new Constantine, and the empress the new Helen, because they supported and renewed, like their predecessors, the faith of the Church. Irene of Athens has a very rich ecclesiastical building and charitable work to show. She rebuilt many new churches and monasteries and restored others. However, Irene did not receive as many thanks as when she reduced taxes. In 801, the empress reduced the customs duties and exempted the inhabitants of Constantinople from the municipal tax. Not all measures can be attributed to pure philanthropic or religious motives. Certainly, there should have been a popular outcry for her heinous crime and obviously some measures would have been aimed at regaining popular sympathy. But the fact that stigmatized the power of Irene of Athens was the blinding of her son, Constantine VI, on her orders. All historians agree that the empress was possessed by extremely love for power. Despite this, most historians attribute positive expressions and characterizations to Irene. It is remarkable that no Byzantine historian or chronograph commented negatively on Irene when she blinded her son. The *Synaxarion of Constantinople* simply mentions the commemoration of empress Irene of Athens on August 7. On the same day, another source mentions her as well as the *Calendar of Basil II* without mentioning any evidence of her life and activities. For this reason, it is impossible to judge why these three hagiological texts mention the name of the empress. Irene is the only member of the over a thousand-year-old Byzantine imperial family

who is commemorated in the Stouditikon calendar. Her great admirer Theodoros Stoudites not only praised her but also included her in the calendar of his monastery. Due to the great importance and fame of the monastery of the Stoudion, the names of its calendar were also included in the Church's calendar. What started with the monk and abbot of the Stoudion monastery did not continue in later years. However, since Pulcheria is also commemorated on August 7, one could therefore assume that on the above date she was mentioned in the synaxaria with the sole purpose of remembering in general those empresses who helped the Church against heresies and not to glorify the contribution of Irene in the pacification of the Church.